

En av de frakter som den tidiga danska kvinnokampen för social och politisk rättvisa fördes längs var gymnastiken. Den organiserade kvinnliga gymnastikrörelsen, Købehavns Kvindelige Gymnastikforening, som anslöt sig till den svenska varianten av kvinnogymnastik, hade medlemmar som också var verksamma i Dansk Kvindesamfund. Om deras kamp har Anne Lykke Poulsen skrivit en avhandling, "Den kvindelige Kvinde": *Kampen om kvindelighed, medborgerskab og professionalisering i dansk kvindegymnastik 1886–1940*. Studien vilar på ett omfattande empiriskt material, och analysen bygger till största delen på Bourdieus vidgade fältbegrepp, liksom begreppen symboliskt kapital, doxa och habitus. idrottsforum.orgs recensent, Gerd von der Lippe, låter sig imponeras av avhandlingen och dess grundliga empiri, men ställer sig frågande till appliceringen av Bourdieus teorier. Begreppen diskuteras inte i förhållande till den aktuella frågeställningen, och analysen får inte del av dynamiken hos teorin. Dessutom, menar vår recensent, finns här, liksom i annan historisk kvinnoforskning, ett tydligt inslag av puritanism.

Avhandling om tidig kvinnlig gymnastik och frigörelse

Gerd von der Lippe

Institutt for idrett og friluftsfag, Høgskolen i Telemark

Anne Lykke Poulsen

"Den kvindelige Kvinde": Kampen om kvindelighed, medborgerskab og professionalisering i dansk kvindegymnastik 1886–1940

327 sidor, hft., ill.

København: Institut for Idræt,
Københavns Universitet 2005

ISBN 87-89361-88-1

Anne Lykke Paulsens avhandling "Den kvindelige Kvinde" er en meget interessant redegjørelse om kvinnegymnastikkens betydning for kvinnelig medborgerskap og for gymnastikklærerinnenes profesjonalisering fra 1886 til 1940. Fokus er på de forestillinger, normer og diskusjoner som er koplet til legitimeringen av kvinnegymnastikken framfor en analyse av aktivitetsutviklingen.

Problemstillingene med utgangspunkt i Pierre Bourdieus feltteori er som følger:

- Hvilken egenlogikk hadde kvinnegymnastikken og hvilke eksterne logikker påvirket den?
- Hvilke kamper ble utspilt om kvinnegymnastikken?
- På hvilke måter inngikk forestillinger om kjønn i aktørenes posisjoneringer?
- Hvilke strategier benyttet gymnastikklærerinnene i deres streben etter profesjonalisering, og i hvilken grad oppnådde de deres mål?

Anne Lykke Poulsen

"Den kvindelige Kvinde"

Kampen om kvindelighed, medborgerskab og professionalisering
i dansk kvindegymnastik 1886–1940

Ph.d. avhandling fra Institut for Idræt
Det naturvidenskabelige Fakultet, Københavns Universitet

Undersøkelsen bygger på et omfattende kildemateriale bl.a. fra gymnastikkinspektørenes arkiv, journalsaker i arkivene for Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvesenet, samt Undervisningsministeriet. Videre, Danmarks Idræts-Forbunds arkiv for kvinneidrett, den danske delen av Nordisk Forbund for Kvindesportens arkiv (NFK-arkiv) og flere tidsskrifter for gymnastikk og fra Københavns Kvindelige Gymnastikforeningens arkiv, samt 56 utklippssøker fra Institut for Idræts bibliotek. Avhandlingen inkluderer også flere biografiske opplysninger fra ulike arkiv. Sist, men ikke minst finnes også en omfattende brevveksling mellom den svensk-finske gymnastikklærerinne Elli Björksten og aktører for kvinnegymnastikken i Danmark.

I teorikapitlet får leseren en kort redegjørelse for Bourdieus begreper felt, symbolsk kapital doxa og habitus. "Samfundet – det sociale rum – består på et givet tidspunkt af en række relativt autonome felter, som alle har en egenlogik" (s. 27). Lykke får med at feltet har både en materiell og en symbolsk dimensjon, bl.a. aktørens symbolske kapital (prestisje) som en overordnet kapitalform. "Aktørerne i et felt har en vis mængde fælles normer og værdier og tillige en fælles interesse i at oprettholde feltets eksistens, som er defineret ved feltets egenlogik (doxa)" (samme side). Habituser er bl.a. beskrevet som "en praktisk sans for, hva der skal gøres i en given situation for at kunne læse spillet (i feltet)" (s. 28).

Feltene og subfeltene er konstruert med utgangspunkt i kvinnens praksiser og ikke menns. Dansk kvinnegymnastikk i perioden 1886 til 1940 er ifølge Lykke et subfelt i idrettsfeltet, dersom en bruker et utvidet feltbegrep etter inspirasjon fra prosjektet "Formering for offentlighet. En kollektivbiografi over Stockholmskvinnor 1880–1920". Idrettsfeltet består både av aktører i organisert idrett og fra ulike gymnastikforeninger, fordi de sentrale individene var aktive begge steder. Tre andre felter påvirker samtidig idrettsfeltet: det vitenskapelige, det pedagogiske og det såkalte skyggefletet for medborgerskap. Som kjent kjempet også danske kvinner for demokratiske rettigheter (stemmerett og valgbarhet), samt utdanning og adgang til arbeidsmarkedet i perioden 1880-1940. Derfor ble termen skyggefelt brukt. I vitenskapsfeltet – dominert av naturvitenskapen - ble forestillinger om de to kjønnens forskjell eller særtak konstruert i prosesser der datidas vitenskapelige argumenter ble blandet med ideologi. Målet var her å kategorisere og å "afsløre" kjønnet og kvinnens natur som noe absolutt og essensielt. Danske kvinnelige lærere hadde i løpet av 1800-tallet forhandlet seg fram til en selvstendig profesjonell identitet i forhold til tidligere. Mange av aktørene i idrettsfeltet var også aktive i det pedagogiske feltet..

Også begrepene kvinnelighet, feminism, medborgerskap og profesjonalisering er omtalt i et dynamisk perspektiv. Lykkes sosialkonstruktivistiske perspektiv kommer fram i hennes forståelse av disse begrepene. Hun viser bl.a. til den amerikanske historikeren Joan Scotts normative begreper om kvinnelighet og mannlighet som blir konstruert via kamper eller forhandlinger, der enkelte alternativer blir benektet eller undertrykt. Kjønnsforskning blir slik sett mer enn å skrive kvinnene inn i historien. Fokus er altså på sosiale- og maktsrelasjoner. Med bl.a. referanse til den kanadiske historikeren, Patricia Vertinsky, og den engelske sosiologen, Jennifer Hargreaves (fagfelt uteglemt), får vi vite at hegemonisk maskulinitet i idrett er et speilbilde av ("afspejlede) samfunnets maktfører. Lykke problematiserer argumenter om kjønnenes likhet (enshet) og særtak (forskjell). Her viser hun til den danske historiker, Bente Rosenbeck, som har påpekt at likhets- og særtaksargumenter er brukt strategisk og ikke prinsipielt av aktører i kvinnebevegelsen.

Leseren får en kortfattet biografi over ti kvinnelige og en manlig sentral aktør for dansk kvinnegymnastikk kalt "frontkjempere" som flettes inn i kampene i feltet. Dessuten er 166 gymnastikklærerinnar med fra en kollektiv biografi fra 1933 som var ansatt på skoler i København og Fredriksborg.

Leserne blir invitert til mange kamper. Her tar jeg opp en av dem; striden om den kvinnelige kvinne i "Københavns Kvindelige Gymnastikforening (KKG). Først, hvem var medlem fra 1886 til 1935, hva slags gymnastikk drev de med og hvilken relasjon hadde de til dansk kvinnebevegelse?

I stiftelsesåret 1886 var det 30 medlemmer, mot 562 i 1935. KKG tilsluttet seg svensk gymnastikk fra starten. Fra 1900-1901 var litt under halvparten av lærerinnene på "foreningsholdet". Det var den største gruppen. Den nest største drev med husarbeid. Deretter kom kontorarbeidersker. En av de ellevne "frontkjempere", Else Thomsen, var bl.a. leder og underviser i KKG fra 1906 og "formann" fra 1920-24, samtidig som hun var medlem av Dansk Kvindesamfunds avdeling i København. I 1895 deltok KKG i Dansk Kvindesamfunds "Kvinders Udstilling" med oppvisninger og demonstrasjoner av jente- og kvinnegymnastikk.

KKG støttet bl.a. kampen for demokratisk medborgerskap. Foreningen meldte seg inn i "Danske Kvindeforenings Valgret forbund" i 1905 og deltok i forbundets møter.

De første 15 år skal det ha vært enighet om hvordan svensk gymnastikk skulle drives. Da en manlig underviser, Budtz-Jørgensen, opprettet et elitelag som trente tre ganger i uka, begynte diskusjonen om den legitime gymnastikken. Det ble påstått at elitelagets gymnastikk var for "kraftig" og "mandspreget". Da laget hadde en

oppvisning i Stockholm i 1903, fikk gymnastene positiv omtale i svenske medier i motsetning til i danske. Kritikken var bl.a. at det var mer sport og prestasjoner enn gymnastikk. Konflikten kulminerte på en generalforsamling i 1906, der aktørene som støttet gymnastikken og ikke sporten ble vinnere.. Den tapende fløy – 13 kvinner og en mann – dannet ”Kvindelig Idrætsforening” (KI) fem dager seinere. I 1930 hadde denne 1900 deltakere i gymnastikk, handball og svømming. En av de elleve ”frontkjemperne” legitimerer denne typen gymnastikk bl.a. som følger: ”? hellere en kraftig, ja selv lit kantet Kvinde end en slap og holdningslös; dog helst den kraftige, beherskede, kvindelige Kvinde? Kraft , Mod og Snilde er det gamle Ideal for Idrætsfolk, og vi Kvinder kan trygt slutte os hertil uden at være bange for at blive manhaftige, naar vi forstaar det paa den rette Maade” (s. 100). Dette kan tolkes på flere måter. Lykke fremhever her den kvinnelige særart og muligheten for å realisere en essensiell kvinnelig gymnastikk, samtidig som den bedre rommet en utvidet form for kvinnelighet i relasjon til KKG.

Elli Björksten var en stor inspirasjonskilde i denne perioden. Ifølge henne var kvinnegymnastikk et kvinnefag: ”Da kun en Kvinne forstaar Kvindens Natur (? bør) kun Kvinder undervise Kvinder i gymnastikk” (s.105).

Forfatteren har lykkes med å skrive en levende og godt strukturt avhandling. Hun svarer også tilfredsstillende på problemstillingene. Å knytte fortellingen om kvinnegymnastikken til deler av kvinnebevegelsen, gjør arbeidet enda mer interessant. Hun har også et imponerende stort kildearsenal. Bourdieus utvidede feltbegrep virker også fruktbart og kreativt som et utgangspunkt for analysen, selv om plasseringen av kvinnegymnastikk i idrettsfeltet kunne vært drøftet mer inngående. Bourdieu skiller som kjent klart mellom feltene gymnastikk og idrett. I et historisk perspektiv var grensene mer slørete. Denne leseren er imidlertid mindre fornøyd med hennes grep om selve analysen. Slik jeg ser det bruker hun det teoretiske perspektivet i koplingen mellom termene habitus, symbolsk kapital, kulturell kapital og doxa i relasjon til empirien nokså tilfeldig og mer som en formel enn som et analyserende og dynamisk verktøy.

Begrepet doxa beskrives meget ufullstendig. Hun viser ikke til Bourdieus – skal vi si – førstehåndskilde for de av oss som liker bedre engelsk enn fransk; ”Outline of a theory of practice” fra 1977. Her presenterer den franske sosiologen begrepet over vel 12 sider. Det viktigste elementet ved dette begrepet er – slik jeg ser det – at en type forståelse i feltet er oppfattet som så ”naturlig” at det ikke reflekteres over av aktørene, fordi det tas for gitt. Det bare er slik. Denne forståelsen savner jeg.

I den før kort omtalte striden om gymnastikken i Københavns Kvindelige Gymnastikforening kommer for denne leseren følgende setning helt plutselig: ”Budtz-Jørgensens gymnastikk kom til at udgøre et heterodoxa, som nødvendiggjorde et modtræk fra tilhengerne af foreningens doxa ” (s. 94)”. Da hadde jeg forventet en redegjørelse av KKGs egenforståelse av legitim kvinnegymnastikk – foreningens ortodoxi – i forkant og ikke bare alternativet (heterodoxaen) kun via ordene ”kraftig” og ”manhaftig”. Prosessene fra doxa til ortodoxi og heterodoxi er viktig, dersom en ikke skal forflate Bourdieus perspektiver om det dynamisk relasjonelle i spenningen mellom universet av det diskuterte og det diskuterte.

Konflikten i arbeidet blir meget beskrivende og lite analyserende når drøftingen blir marginal. Det hadde nok vært bedre å utelate samtlige termer unntagen felt, symbolsk- og kulturell kapital. Da burde hun ha nyttet og drøftet disse begrepene i relasjon til de elleve ”frontkjemperne”, inkludert Elli Björksten.

Arbeidets usynlige problemstilling – som også kanskje er et doxa for denne leseren – er som følger: Den underliggende logikken om kvinnens særart, forskjell, essens handler om kvinnelig seksualitet. Lykke berører såvidt denne forståelsen i følgende setning på side 113 om legitim kvinnegymnastikk: ”Kvindernes spring blev således tilskrevet negative konnotationer af overdreven kraftudfoldelse og upassende seksualitet, jævnfør de ”vidt skrævne Ben””.

I en tid ikke langt unna da borgerskapets kvinner ikke skulle vise bena og kvinnens rolle i borgerskapet fremdeles var ”moralens vokter” er det ikke vanskelig å forstå at det kunne være problematisk når mannlige gymnastikkledere og lærere hadde blikket vendt mot kvinnens ”skrævende Ben”. Det ble jo forstått som det ubenevnelige.

Med dette utgangspunktet stiller jeg følgende provoserende spørsmål: Er den historiske kvinneforskningen i idrett for puritanistisk og koplet til aktørenes egenforståelse i for stor grad?

Avslutningsvis kan jeg gratulere Anne Lykke med et meget godt og viktig arbeid. Spenningen mellom ulike måter å gjøre seg til kvinne i idretten på fortsetter med rekonstruksjoner, motsetningfylte og nye måter å forstå elementer om særart og forskjell på.

 [Köp boken från Bokus.se](#)

 [Kjøp boken fra Saxo.dk](#)

 [Køb bogen fra Saxo.dk](#)